

บทที่ ๓

ทัศนะต่อจุดมุ่งหมาย หลักธรรม และคุณค่าในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาทัศนะของพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ เป็นนักเทศนามหาชาติ และนักวิชาการที่เป็นผู้มีความรอบรู้ด้านมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ในด้านจุดมุ่งหมาย ด้านหลักธรรม ด้านคุณค่า และด้านการส่งเสริมในเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน ๗ รูป/คน โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวที่ใน ๔ ประเด็น ได้แก่ ๑) ด้านจุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ๒) ด้านหลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ๓) ด้านคุณค่าของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร และ ๔) ด้านการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ดังต่อไปนี้

๓.๑ ทัศนะต่อด้านจุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ประกอบด้วยเนื้อความ ๑๐๑ พระคาถา ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญปิยบุตรทานบารมี อันเป็นลักษณะเด่นของกัณฑ์ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะมีจิตคล้อยตามและมีความสงสารพระกุมารทั้ง ๒ อย่างยิ่ง พระผู้เทศน์ก็จะแสดงเนื้อหาให้เห็นอย่างละเอียดโดยมีจุดมุ่งหมายให้เข้าใจในการบำเพ็ญปิยบุตรทานบารมีของพระโพธิสัตว์ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของพระธรรมกถึก ผู้มีความชำนาญในการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารและนักวิชาการที่มีความรอบรู้ในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ดังต่อไปนี้

จุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร มีทั้งจุดมุ่งหมายในเชิงโลกียะ อันแสดงถึงผลการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน และจุดมุ่งหมายเชิงโลโลกุตระตระ อันหมายถึงการบำเพ็ญทานบารมีเพื่อมุ่งสู่โพธิญาณ เช่น การสอนเรื่องกาลเทศะ ส่วนจุดมุ่งหมายเชิงโลกุตระ จะมุ่งสะท้อนจากตัวละครหลักคือพระเวสสันดร ดังนี้

๓.๑.๑ จุดมุ่งหมายเชิงโลกียะ

การดำเนินชีวิตตามที่ปรากฏในเนื้อหา มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตที่เห็นชัด เช่น การสอนให้รู้จักกาลเทศะซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างเห็นว่าการรู้จักสถานที่ รู้จักเวลาในการทำตนบรรลุปเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในตอนว่าด้วยชุกการที่จะทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ตนบรรลุปเป้าหมายนั้น ไม่ควรด่วนผลิผลาม รู้จักรั้งรอเวลา และรู้เวลาหากตนเข้าไปขอในเวลาที่เหมาะสม มัทธิซึ่งเป็นแม่ยังอยู่ด้วยนั้นย่อมไม่สำเร็จผล ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

เรื่องกาลเทศะ คือจะทำสิ่งใดให้ตรงด้วยปัญญาเสียก่อน บวกลบคุณหารผล ได้ผลเสียอย่างไร การรู้จักกาลเทศะนั้นก็คือดูตาม้าตาเรือ โบราณท่านว่าอย่างนั้น ชุกชุกเป็นตัวอย่าง ชุกชุกจะเข้าไปทูลขอสองกุมารจากพระเวสสันดรนั้น ชุกชุกเห็นว่าเป็นเวลาเย็นค่ำแล้ว ขึ้นเข้าเฝ้าทูล

ขอค้นหาซาสีไม่มีทางได้ เพราะแม่มีทรีเป็นผู้หญิง รักลูกหวงลูกไม่มีทางจะยกให้แก่ ชูชกดูลักษณะเหตุการณ์เช่นนี้ คิดว่าพຸ່ງนี้เข้าจึงจะเข้าไปขอคิดว่าแม่มีทรีเข้าป่าเหลือแต่พระเวสสันดรตามลำพังกับลูกรัก ขอตอนนั้นคงไม่พลาด แล้วคงจะได้ ว่าข้าข้าจะได้พຸ່ງสองเล่มงาม ด่วนได้ด้วยสามผลามักพลิกแพลง มีบอกไว้ชัดว่าทำอะไรอย่าใจเร็วด่วนได้ สอนคนให้รู้จักกาลเทศะ^๑

มหาชาติเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมารนี้สอนถึงเรื่องความรู้เวลา กาลเทศะ เช่น ชูชกไปถึงแทนที่จะเข้าไปขอซาสีกับพระเวสสันดร แต่ชูชกแกล้งศึกษามาแล้ว การจะไปหาใครอะไรนี้ต้องศึกษาก่อนว่าเรามาในที่นี้เป็นอย่างไรชูชกก็ศึกษาแล้ว ถ้าไปตอนนี้ได้ เพราะพระมีทรีอยู่ แกรู้ ชูชกจึงไม่เข้าไป ในเรื่องกัณฑ์กุมารสอนเป็นตัวอย่างของชูชก ให้เอามาใช้ในปัจจุบันว่าเราจะเข้าไปหาใครต้องดูเวลา นี่เขากำลังทำอะไรกันอยู่ ถ้าเขากำลังทานข้าวกันอยู่ เราเข้าไปหา ใช้ไม่ได้ สมมติไปหาสมภาร หากเวลานี้ท่านกำลังจำวัด เข้าไป ถือว่าไม่รู้กาล แต่ชูชกรู้กาลเทศะในเรื่องกัณฑ์กุมาร เอาไปใช้ได้ รอดั้งคั้นหนึ่ง เรื่องใจนี้สำคัญ ในเรื่องนี้เอาไปเทียบในกัณฑ์กุมารสอนอะไรในข้อแรกสอนให้เราทำตามชูชกว่า อย่าเข้าไปโดยไม่รู้กาลคือเวลา เทศะคือสถานที่สอนในเรื่องนี้^๒

ความที่ชูชกนั้นมีความฉลาดในการขอ และรู้จักกาลในการที่จะขอ คิดว่าบัดนี้พระมีทรีนี้จะกลับมาจากหาผลไม้ในป่าแล้ว ชูชกคิดว่าจะเข้าไปขอ แต่อยู่๒ คนมันก็จะยุ่งยาก คือยุ่งยากแก่ผู้มาขอ เดียวอีกคนให้อีกคนทักท้วง ก็เลยยังไม่ไปขอตอนนี้ นี่ชูชกเป็นคนที่มีรู้จักกาลเทศะ ชูชกนี้เป็นคนรู้จักกาลเวลาจะเข้าหาคนนี้รู้จักการยับยั้งชั่งคิด คิดว่าก็เรามาในครั้งนี้อย่างไรมันไม่ใช่ใกล้ๆ จากทูลวิฐมาจนถึงนี้เขาคิริยวงกตเพื่อมาขอตามวัตถุประสงค์คือการขอค้นหาซาสีแต่ว่าเส้นทางแต่ละเส้นทางที่ผ่านๆมา ฉะนั้นก็เลยมาคิดว่าเย็นป่านนี้แล้ว ถ้าเราไม่คิดหน้าคิดหลังมันจะเข้าไปหาพระเวสสันดรในขณะที่พระมีทรีเขาอยู่ด้วยเนี่ย แล้วเรามาครั้งนี้เรามาขอเขาไม่ได้เอาของมาให้ถ้าให้เขาก็ยังไม่เป็นไร แต่มาขอเขา ถ้าไม่พิจารณา ดีไม่ดีอาจจะพาว มามือเปล่ากลับมือเปล่าแต่ชูชกนี้เขาหมายมั่นแล้วว่ามาครั้งนี้ต้องสำเร็จนี่การที่ชูชกจะเข้าหาคนจึงต้องดูกาลเทศะดูจังหวะ^๓

ในเรื่องการรู้จักเวลา รู้จักหน้าที่ ยังสะท้อนผ่านคำสอนจากแม่สู่ลูก พระนางมีทรีปลุกลูกทั้งสองให้ตื่น หรือการสอนให้รู้จักรอคอยเวลา รู้จักความอดทนข่มความปรารถนาจนกว่าจะถึงเวลาที่เหมาะสม ดังทัศนะว่า

สอนให้รู้จักว่าคนเราเมื่อถึงเวลาที่จะทำความดีนั้นควรรับขยันอย่าได้ชักช้า รับผิดชอบต่อภัยตลาดจะวายสายบัวจะเน่า ตะวันจะสายหากินไม่ทันเพื่อนเขา ดูตรงนี้เป็นตัวอย่าง พระนางมีทรีปลุกค้นหาซาสีว่า ลูกเอ๋ยตื่นเถิดอย่านอนสายพระพักตร์จะหมองศรี นอนตื่นสายไม่ดีทำมาหา

^๑ สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๒ สัมภาษณ์พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๓ สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชิตาโต), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาภิรม ราชนววิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

กินไม่ทันเพื่อนแล้วเหล่านี้อย่างสามารถใช้ได้ในปัจจุบัน คนเราในปัจจุบันเนี่ยะไปไหนชักช้าไม่ทันกาลไม่ทันเวลา รถติด เห็นไหม คำสอนนี้มันจะผ่านมาร้อยๆปีแต่ว่าเป็นอมตะนิรันดร์กาลตราบเท่าปัจจุบัน คำสอนนี้จึงถือได้ว่าเป็นเพชรเจียรไนใช้ได้ทุกขณะ^๔

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร นั้นเน้นสอนเรื่องความอดทน ทำอะไรต้องใจเย็น ต้องพิจารณาให้รอบครอบ ต้องรู้จักกาละ และรู้จักเทศะ คือรู้จักเวลา และรู้จักสถานที่ เหมือนชูชก จึงจะสามารถทำการต่างๆ ได้สำเร็จแต่สาระว่าด้วยจุดมุ่งหมายนี้ ยังสะท้อนถึงคุณธรรมอื่น ๆ ประกอบด้วยนอกจากกาลเทศะ เช่น ความรักของแม่ที่มีต่อลูก ซึ่งมีเต็มเปี่ยมทั้งในยามหลับยามตื่น ผู้เป็นแม่ยอมเต็มไปด้วยความหวาดวิตกเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นกับลูกแม่ในความฝัน ดังคำที่ศนะว่า

เนื้อความต่อมากล่าวถึงพระนางมัทรีในคำค้นวันนั้นนอนไม่ค่อยหลับยังมีทันได้ระงับพระเนตร ก็เกิดพระสุบินนิมิตฝันว่ามีผู้ชายร่างกายกำยำตัวดำล่ำสัน ทิบทวารประตู่ กระทิบทเท้าตะคอกชู ที่มีถือดาบเข้าไปหาฟันแขนซ้ายขวาม่าทรวงล้วงเอาดวงพระหทัยนัยเนตรพระนางไป พระนางมัทรีก็เกิดร้อนใจรีบเสด็จไปหาพระเวสสันดรในเวลาค่ำ ซึ่งได้ปฏิญาณสัญญาว่าไว้ว่าหากเย็นค่ำก็จะไม่มาอยู่สนทนาเอนกเช่นเชิงชั้นฆราวาส ตั้งสัจจะกันไว้เพื่อไม่ให้เกิดข้อครหาติดฉินนิทาแม้ไม่มีมนุษย์อยู่ในป่าแต่เทวดาก็มี แต่ถึงกระนั้นด้วยความร้อนใจก็ในเนื้อเรื่องก็บอกว่าเคาะประตูทวาร ถึงกระนั้นพระองค์ก็ไม่ได้เปิด เพียงถามว่า นั่นใคร นางนั้นก็บอกว่ามัทรี จึงถามว่ามีเรื่องอะไรถึงร้องโงมมาขนาดนี้พระนางก็ถวายสุบินให้ฟัง พระองค์จึงทราบโดยพระญาณว่าเช้าวันรุ่งขึ้นจะมีปฏิกาหกมาทูลพระราชนานปิยบุตรทาน ด้วยพระองค์เป็นนักปราชญ์ฟังคำของพระมัทรีเล่าถวาย จึงแสรังตรัสตามภาษาโลก ว่าพระนางเคยอยู่เป็นนางกษัตริย์ธาตุทั้งสี่วิปริตผิดประหลาด”^๕

จากทัศนะเบื้องต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนี้ สอนในเรื่องชูชกเป็นคนฉลาดรู้จักกาลเทศะ เป็นคนอดทน เมื่อเดินทางมาขอพระกุมารทั้ง ๒ ก็อาศัยประสบการณ์ที่มีมา สังเกตจนแน่ชัดว่า หากเข้าไปขอในช่วงนี้ ก็จะได้ไม่ประสบปรารถนา จะต้องอดทนใจเย็นรอนกว่าวันรุ่งขึ้น รอนกว่าพระมัทรีจะออกไป เพราะชูชกมองว่า พระนางมัทรีจะขัดขวางการขอของตนได้ แม้ในคืนนั้น สอนในเรื่องความรักที่พระนางมัทรีมีต่อพระโอรส เมื่อพระนางมัทรีฝันร้ายด้วยความรักในบุตรธิดา แม้รู้ดีว่าอาจผิดคำมั่นสัญญาได้ แต่ก็ต้องรีบไปหาพระเวสสันดรให้ทำนายฝัน เมื่อพระเวสสันดรทักท้วงเรื่องสัจจะที่ให้ไว้ ก็ได้สติ จึงมิได้เข้าไปหาในอาศรม ยืนอยู่แค่หน้าประตูอาศรมเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการตั้งมั่นในสัจจะของพระมัทรี และยังแสดงให้เห็นพระปรีชาของพระเวสสันดรที่ทรงแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าอีกด้วย

^๔ สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สาระหลักในแง่จุดหมายของกัณฑ์คือการบริจาทาน และบุคคลแวดล้อมที่ปรากฏก็ล้วนส่งเสริมให้การบริจาทานของพระโพธิสัตว์บรรลุเป้าหมาย ดังเช่นที่คณะที่ว่า

ไม่ว่าจะเป็นกัณฑ์ไหนก็ตาม มหาชาติเวสสันดรชาดกสอนเรื่องเดียวกันนั่นแหละต้องการที่จะสอนแสดงการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร แต่ไฮไลท์ที่สุดถ้าพูดถึงเรื่องทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ตั้งแต่กัณฑ์ที่๑ จนถึงกัณฑ์สุดท้าย กัณฑ์นี้ถือว่าเป็นกัณฑ์จุดไฮไลท์มากที่สุดที่แสดงถึงการบริจาทานอย่างยิ่งใหญ่ก็คือกัณฑ์กุมาร ส่วนกัณฑ์อื่นๆอย่างเช่นบริจาทช้างปัจจัยนาคนั้นก็ไม่ใช่ทานมากมายสูงสุดอะไร ก็คือเป็นทานปกติธรรมดา แต่ว่าอาจจะยากหน่อยตรงที่มันเป็นช้างที่ชาวบ้านเขาหวงแหนหน่อยและก็เป็นของราชวังของบ้านของเมืองของผู้ปกครอง หวงแหนก็อาจจะให้ยากด้วย เพราะฉะนั้นให้คนในสายเลือดสะท้อนถึงจุดสูงสุดของการให้ทานในเรื่องนี้แล้ว ถ้ามองว่าสอนอะไร มองอยู่ที่ว่ามองจากมุมของใคร”^๖

๓.๑.๒ จุดมุ่งหมายเชิงโลกุตระ

จุดมุ่งหมายว่าด้วยการบำเพ็ญทานนั้น อาจจัดอยู่ในชั้นปรมาตมเพราะเป็นการสละโดยไม่มี การยึดติดใดๆ อีกต่อไป และพร้อมที่จะปะทะกับอารมณ์อื่นๆ ที่อาจยั่วทำให้โกรธได้ โดยการใช้สติ ดังที่คณะว่า

ความเห็นของผมในกัณฑ์กุมาร กัณฑ์กุมารสอนเรื่องการให้ทานชั้นปรมาตม ถ้าไม่มี กัณฑ์กุมาร พระเวสสันดรก็จะไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้า การบริจาททรัพย์, บริจาคลูก, เป็นหัวใจของการให้ทาน ซึ่งเป็นทานที่ยากที่สุดในโลกเลยทีเดียวนั่นคือการสอนการให้ต่อกันละกันโดยไม่ยึดติด คือคนที่เป็นพระโพธิสัตว์มาเกิดในชาติสุดท้ายแล้วจะไม่ยึดติด ในบรรดาสิ่งเหล่านี้ ถ้าจะเป็นพระพุทธเจ้าก็ต้องผ่านตรงนี้ถ้ายังไม่ผ่านตรงนี้ก็ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้าเป็นได้แค่พระโพธิสัตว์ การบริจาทในกัณฑ์กุมารนี้เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่แล้วก็ยังเป็นเรื่องที่สอนให้คนทำทาน เมื่ออ่านรายละเอียดในเรื่องแล้วตอนชูชกต่อว่านี่ คือคนจะเป็นใหญ่ก็ต้องหนักแน่น ไม่ได้โมโหโงะอะไร เพียงแค่คิดเท่านั้นแหละที่มีทำทำทางโมโหโงะนั้น พระผู้เทศน์ไปเล่นกันเอง เต็มแต่ให้ดูมีอรรถรสเท่านั้น เข้าคิดในใจเฉยๆคนอ่านคนเขียนหนังสือไม่เข้าใจเรื่องนี้ว่าพระโพธิสัตว์มีจิตปกติยังมีโกรธอยู่ด้วยแต่ก็ดับโกรธได้อย่างเช่นตอนเห็นชูชกตีกัณหาขลิท่อน้ำที่ว่าตีปลาหน้าไซ แต่ว่าก็ดับโกรธลงได้ใช้ไหมถูกไหม นี่คือการสอนความจริง เรื่องทานอื่นๆไม่สำคัญเท่ากับทานในกัณฑ์กุมารกัณฑ์กุมารนี้เป็นทานที่ยิ่งใหญ่มาก”^๗

ถ้ามองในมุมของพระโพธิสัตว์หรือพระเวสสันดรนี้ก็สะท้อนได้ถึงพระองค์ได้เสียสละที่ยิ่งใหญ่ให้ในสิ่งที่ให้ได้อย่าง ก็คือคนที่เขารักเป็นที่หวงแหน คือลูกในไส้ลูกในสายเลือดสามารถสละให้

^๖สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุธาราม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๗สัมภาษณ์พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล) ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ได้ เมื่อมีคนอันมาขอ นี่ก็สะท้อนถึงการให้ทานเขาเรียกมหาทานอันยิ่งใหญ่ อันนี้มองจากพระโพธิสัตว์”^{๘๘}

จากการให้สัมภาษณ์จุดมุ่งหมายเน้นเรื่องทานบารมีเป็นหลักโดยเน้นพิเศษคือ การบริจาคบุตร – ธิดาเป็นทาน ซึ่งจัดอยู่ในปัญจมหาบริจาคตามแนวจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ที่บุคคลธรรมดาไม่อาจทำได้ หากพระโพธิสัตว์สามารถผ่านทานบารมีขั้นปรมาตมนี้ไปได้ จึงจะสามารถสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้ การให้พระกุมารแม้อย่างหลังพระโพธิสัตว์เวสสันดรจะมีอาการโมโหหรือโกรธอยู่บ้างในตอนที่ถูกขุดพระกุมารทั้ง ๒ ก็เป็นความโกรธที่อยู่ภายในใจ พระโพธิสัตว์ใช้สติกำกับและสามารถระงับได้ โดยมีได้ออกมาทางกายหรือทางวาจาแต่ประการใด

อนึ่ง การแสดงทานบารมีของพระเวสสันดรในกัณฑ์กุมารนี้ ยังสะท้อนถึงทานบารมีแบบพระโพธิสัตว์ การสร้างบารมีให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ดังที่คณะว่า

มหาชาติเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร สอนให้รู้เรื่องของการจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตข้างหน้า นั้น จะต้องบำเพ็ญปิยบุตรทาน แม้พระโอรสคือพระกัณหาและพระชาลีจะเป็นลูกที่พระองค์รักที่สุดดวงใจ แต่พระองค์ก็บริจาคให้เป็นทานได้เพื่อสำเร็จประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า เหมือนเราหากต้องการผลประโยชน์ที่ใหญ่กว่า ก็ต้องจำสละสิ่งที่มีค่าน้อยกว่า เพื่อให้ได้สิ่งที่ปรารถนา เพราะเมื่อได้ตามที่มุ่งหวังแล้วย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย ดังที่พระเวสสันดร เต็มใจสละลูกๆเป็นทาน ก็เพื่อสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า พอได้เป็นพระพุทธเจ้าในปัจจุบันนี้แล้ว พระโอรสทั้งสองที่สนับสนุนการให้ทานของพ่อ ก็ได้สำเร็จมรรค ผล นิพพานด้วย การให้ปิยบุตรทานบารมีของพระเวสสันดร จึงสอนให้รู้ว่า ต้องให้ก่อนถึงจะได้^{๘๙}

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกทุกๆ กัณฑ์ ถือว่าเป็น “พุทธวิธีการสอน” ประการหนึ่ง ในบรรดานวักคัสตฤศาสน์ ๙ อย่าง โดยเน้นสอนในเรื่องความกตัญญู มีพระชาลี และกัณหาเป็นตัวชูเรื่องทั้งหมด ดังที่คณะว่า

พระสาวกรวบรวมวิธีการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าได้ ๙ อย่าง เรียกว่า นวักคัสตฤศาสน์ชาดก เป็นวิธีสอนธรรมอย่างหนึ่ง เล่าเรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์กำลังทรงบำเพ็ญบารมี มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร สอนเรื่องความกตัญญูที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดา ในกัณฑ์กุมาร พระเวสสันดรเป็นบิดา ทรงมีพระธิดา คือ กัณหา และพระโอรสคือ ชาลี^{๙๐}

จากทัศนะด้านจุดมุ่งหมายของการแสดงเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร สะท้อนให้เห็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ สะท้อนจุดมุ่งหมายเชิงโลกียะโดยมีบุคคลแวดล้อมพระเวสสันดรเป็นตัว

^{๘๘}สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุธาราม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๘๙}สัมภาษณ์พระอาจารย์สาคร ปุณณการี วัดปฐมบุตตรอิศรวาราม, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๐}สัมภาษณ์ รศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

ขับเคลื่อน สนับสนุนให้การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ได้สำเร็จ ส่วนจุดมุ่งหมายเชิงโลกุตระ นั้นสะท้อนถึงน้ำพระทัย และการบำเพ็ญทานบารมีมุ่งโพธิญาณนั่นเอง

๓.๒ ทิศนะต่อต้านหลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร เป็นกัณฑ์ที่มีสำนวนเทศน์ที่เคร่งโศกและกลมกล่อม ผู้ฟังจึงต้องมีความรู้ในการฟัง ถึงจะเข้าถึงหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในกัณฑ์นี้ได้ อีกทั้งพระผู้เทศน์เอง ก็ต้องมีความชำนาญอย่างยิ่ง เพราะเนื้อหาที่ท่านนำมาประพันธ์เป็นทำนองหลวงนั้น มีความวิจิตรด้วย วาทศิลป์อย่างยิ่งต้องอาศัยเสียงที่นุ่มนวลไพเราะ จึงจะเทศน์แล้วน่าฟัง หลักธรรมที่ปรากฏใน มหาชาติเวสสันดรชาดกนั้น มิได้แสดงไว้โดยตรง และต้องอาศัยการตีความจากเนื้อหา ผู้วิจัยจึงได้ทำ การสัมภาษณ์ผู้ที่ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ในเนื้อหา มหาชาติเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมารเป็นอย่างดีทั้งฝ่าย บรรพชิต ซึ่งเป็นพระธรรมกถึกผู้แสดงพระธรรมเทศนาและนักวิชาการที่ทรงภูมิความรู้จำนวน ๗ รูป/คน

หลักธรรมต่างๆ ที่สะท้อนผ่านเนื้อหา หรือผ่านตัวละครมีลักษณะเป็นทั้งโลกียธรรมและ โลกุตระธรรม ผสมกันไป อาทิ หลักกัลยาณุตตา ความเป็นผู้รู้จักกาล ชาติ ความเป็นผู้รู้จักตน อดทน ใสรัจจะ ความ เสงี่ยม วัริยะ ความพากเพียรพยายาม กตัญญูกตเวทิตาธรรม ความรู้จักบุญคุณแล้วตอบแทน และ วิจัยธรรม ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยขอสรุปจากหลักธรรมเด่นๆ บางประการ อาทิ

เวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมารนั้น มีหลักธรรมหลายอย่าง โดยเฉพาะหลักกัลยาณุตตา ความเป็นผู้ รู้จักกาล ชาติ ความเป็นผู้รู้จักตน อดทน ใสรัจจะ ความสงี่ยม วัริยะ ความพากเพียรพยายาม กตัญญู กตเวทิตาธรรม ความรู้จักบุญคุณแล้วตอบแทน และวิจัยธรรม การรู้จักพิจารณาแล้วจึงให้ เช่นตอนที่ชูชกเดินทางไปขอพระชาลิทันตพราหมณ์ เมื่อมาถึงที่สระใกล้อาศรมพระเวสสันดร ก็ไม่รีบร้อนเข้าไปขอ นี่เรียกว่า มีกัลยาณุตตา รู้จักเวลา พิจารณาว่า ยังไม่ใช่เวลาที่ควรจะไปขอของ กุมาร เพราะพระมัทรียังอยู่ด้วย จะต้องรอนกว่าพระเวสสันดรอยู่กับพระกุมารตามลำพัง นี่ เป็นหลักธรรมคือกัลยาณุตตา ชาติธรรม ปรากฏตอนที่ชูชกนั้นดีพระชาลิทันตพราหมณ์ทักท้วงของพระเวสสันดร พระองค์ทรงอดทนต่ออารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ที่ปรากฏเฉพาะหน้า ไม่ แสดงอาการโกรธออกมา ซึ่งในความเป็นจริงพระเวสสันดรนั้นสามารถจะฆ่าชูชกหมกปาได้ด้วย แต่ก็ไม่ทรงทำ ชาตินี้มาพร้อมกับใสรัจจะ ความสงี่ยม คือ เมื่อพระองค์พิจารณาแล้วว่า ลูกนี้ เราให้เขาไปแล้ว เขาจะทำอะไรก็เป็นเรื่องของเขา จึงดำรงอาการเอาไว้ได้ ไม่มีที่ท้าวว่าจะ เดือดร้อน ยังคงน่าเลื่อมใสอยู่นั่นเอง ส่วนวัริยะ ความเพียรนั้น จะเห็นจากตัวชูชก ที่มีทั้งความ เฉลียวฉลาด รู้จักกาลเทศะ และยังมี ความเพียรเดินทางมาจากเมืองทูลุว เข้าป่าหิมพานต์มา จนพบพระเวสสันดร และประการสำคัญคือ กตัญญูกตเวทิตา ในมหาชาติเวสสันดรชาดกนี้ กัณฑ์กุมารนี้ เน้นคุณธรรมข้อนี้มาก โดยเฉพาะจะเห็นได้จากการยอมตัวเป็นทาสชูชก ของสอง กุมาร ก็ด้วยความกตัญญูกตเวทิตานั้นเอง”^{๑๑}

^{๑๑} สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดสามพระยา วรวิหาร, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

แต่การให้หรือสละนั้น ต้องเป็นการสละให้ทั้งทางกายและใจ โดยเฉพาะการให้อภัย หรือ เป็นอภัยทานซึ่งเกิดมาจากขันติธรรมเป็นพื้นฐาน ดังที่คณะว่า

ในกัณฑ์กุมารเขานั่นเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีขั้นสูงสุดถามว่ามหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร เน้นหลักธรรมอะไรคือการให้นั้นเองที่จริงปัญจมหาบริจาค คือ บริจาคทรัพย์ บริจาคอวัยวะ บริจาคลูก บริจาคเมีย บริจาคชีวิต ถ้าพระโพธิสัตว์คือพระเวสสันดรไม่ผ่านตรงนี้ก็จะเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ เห็นไหม ? นอกจากหลักธรรมที่เกี่ยวกับทานตรงนี้แล้วยังมีอีกข้อหนึ่ง โดยสรุปในกัณฑ์นี้คืออภัยทานซึ่งเราไม่ค่อยได้พูดถึง เช่นตอนที่ชูชกตีสองกุมารต่อหน้าพระเวสสันดรคือการให้อภัยฉะนั้นเราก็ต้องบอกว่าธรรมะทั้งหมดทานทั้งหลายธรรมะทั้งปวงรวมอยู่ในกัณฑ์กุมารนี้ เรียกว่า ขันติบารมีซึ่งท่านใช้ขันติบารมีอย่างมากเพราะคนเรารักลูกพ่อแม่มา เห็นลูกที่รักโดนชูชกเขี่ยนตีนี้ชูชกอาจจะลองใจก็ได้ว่าจะเป็นอย่างไร พระเวสสันดรมีความอดทนไหมหรือยังงี้ที่ว่าเพราะสร้างบารมีด้วยกันตั้งห้าร้อยกว่าชาตินี้พระชาติสุดท้ายก็อาจลองใจหรือยังงี้ซึ่งตามเรื่องชูชกก็เป็นปัจจัยในการสร้างบารมี”^{๑๒}

จากที่คณะข้างต้น การให้ ที่เรียกว่าทานจึงหมายรวมเอาทั้งที่เป็นวัตถุทานและธรรมทาน คืออภัยทาน จากที่คณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาหากพิจารณาถึงหลักธรรม จะพบว่าหลักธรรมโดดเด่นบางประการที่ควรตั้งข้อสังเกต อาทิเรื่องทาน โดยจัดอยู่ในประเภทปัญจมหาบริจาค ความกตัญญูทเวทิตี ขันติความอดทน

๓.๒.๑ ความกตัญญูทเวทิตี

ความกตัญญูทเวทิตี แม้จะเป็นคุณสมบัติอันประเสริฐของผู้เป็นบุตรธิดา แต่การจะก้าวพ้นอคติบางประการก็ย่อมทำได้ยาก แต่หากยึดเป้าหมายเป็นสำคัญย่อมจะก้าวผ่านไปได้ ดังเช่น การแสดงความกตัญญูทเวทิตีของทั้งสองกุมาร ดังที่คณะว่า

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนี้ ที่เห็นได้ชัดคือความกตัญญูทเวทิตาธรรมของพระชาลีกันหาที่มีต่อพระบิดา เมื่อพระเวสสันดรพูดให้ทั้งสองกุมารเข้าใจก็เต็มใจยอมเป็นทาสให้พระเวสสันดรให้แก่ชูชก ซึ่งตอนแรกอาจเห็นได้ว่า สองกุมารมีความกลัว เพราะเห็นชูชกเป็นคนกักขระ มีบุรุษโทษถึง ๑๘ อย่าง ก็หลบไปซ่อนตัวในสระบัว แต่พอพระเวสสันดรมาตาม บอกว่าอยากให้อุปการเป็นสำเภาทองให้พ่อเพื่อไปสู่พระสัมมาสัมโพธิญาณ ทั้งสองกุมารก็ขึ้นมา ยอมเป็นทาสให้กับพระเวสสันดร แต่ตอนหลังพระกัณหาเกิดน้อยใจเพราะถูกชูชกเขี่ยนตี จึงตัดพ้อพระบิดา แต่ก็ไม่ใช่ความผิดของพระเวสสันดรแต่ประการใด เพราะทั้งสองกุมารนั้นยินยอมตั้งแต่ว่างแรก เจตนาของพระเวสสันดรนั้นสำเร็จไปแล้ว มหาปัญจบริจาคคือบริจาคลูก สำเร็จแล้ว”^{๑๓}

จากที่คณะข้างต้น สะท้อนว่าการแสดงความกตัญญูทเวทิตาธรรม ความรู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณที่พระชาลีกันหาที่มีต่อพระเวสสันดรพระบิดาซึ่งแม้ว่าการแสดงความกตัญญูในระดับ

^{๑๒} สัมภาษณ์พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล) ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ตาเห็นจะมีปัญหาเกลียดอยู่บ้าง เช่น พระกุมารและกุมารีทั้งสองลงไปแอบซ่อนตัว เพื่อมิให้พระบิดา คือพระเวสสันดรพบ เพราะใจไม่ยินยอมจะไปกับชูชก หรือแสดงนัยยะว่าไม่เห็นด้วยที่พระบิดาจะยกตนให้แก่ชูชก แต่ในระดับการสร้างทานบารมีร่วมภพร่วมชาติ กลับพบว่าทั้งพระเวสสันดร พระกัณหาขาลี ต่างแสดงเจตนามาแต่ภพก่อนๆ แล้ว จึงเป็นการเฉลยว่าการแสดงความกตัญญูทเวทเป็นภารกิจที่ไม่เพียงเชื่อฟังพ่อแม่เท่านั้น แต่เป็นการทอดสะพานบารมีไปสู่โพธิญาณแก่พระบิดาด้วย ดังที่ทัศนะว่า

อีกอย่างหนึ่งสอนให้ลูกๆทั้งหลาย รู้คุณพ่อแม่ เมื่อรู้แท้แล้วให้ตอบแทนพระคุณของท่าน เหมือนชาลีเป็นตัวอย่าง เมื่อองค์พระบิดาคือพระเวสสันดรตรัสว่าลูกเอ๋ยจงขึ้นมาเกิด เป็นเรือสำเภาให้พ่อ ขั้วขี้ข้ามชาติกันดาร ชรากันดาร พยาธิกันดารและ มรณกันดารให้ถึงฝั่งปากพระนิพพาน ผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้จะต้องบำเพ็ญปิยบุตรทานบารมี ถ้าพ่อไม่มีปิยบุตรทานบารมีก็ไม่สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้น เจ้าจงมาช่วยเป็นยาน สร้างบารมีให้พ่อ เหมือนเป็นเรือให้พ่อค้าพานิชข้ามทะเลได้ พ่อค้าพานิชจะข้ามทะเลต้องอาศัยเรือ ไม่มีเรือข้ามลำบากข้ามยาก หรือไม่ได้ด้วยซ้ำไป ตรงนี้ก็ พระชาลีได้สำนึก โอ้ เราเป็นลูกพ่อต้องตอบแทนพระคุณท่าน ไม่ย่อท้อ^{๑๔}

บางทัศนะว่าเนื้อหาของกัณฑ์ เป็นเนื้อหาที่แสดงถึงความกตัญญูทเวทที่นั่นเป็นเรื่อง อารมณ์แบบมนุษย์ทั่วไป ที่อาจปะปนด้วยโทสะอยู่บ้าง ดังเช่นคำตัดพ้อของพระชาลีกัณหาที่มีต่อพระบิดาว่าไม่รักลูกเหมือนดังเดิมและตัดพ้อว่าบิดานั้นมีจิตประกอบด้วยโทสะ แต่พระบิดาคือพระเวสสันดรแม้จะทรงทราบด้วยพระทัยอย่างสุดซึ้ง แต่ก็ทรงอดทนอดกลั้นด้วยพระขันติธรรม และพรหมวิหารธรรม ทัศนะว่า

หลักธรรมก็คือคนที่ เป็นพ่อเป็นแม่ย่อมมีความรักลูกมัทรี เพียงแค่ฝันเท่านั้น ความฝันของมัทรีทำให้พระนางว่า เอ๊ะ ความฝันอย่างนี้ ถ้าเกิดขึ้นจริงขึ้นมา ลูกคงดวงตาดวงใจ มัทรี ฝันเช่นนี้ยังไม่รู้ว่าจริงไม่จริง แต่ก็ห่วงลูกโดยธรรมชาติของแม่ที่มีคุณธรรมรักลูกจริงๆ เป็นแม่ลูกกันจริงๆ ไม่ใช่เป็นเล่นๆ ในเรื่องคุณธรรมของกัณฑ์กุมารโดยเฉพาะลูก ชาลีกัณหาเป็นผู้ที่มีความเคารพพ่อเคารพแม่ ในเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมลูกที่ที่จะต้องเคารพพ่อแม่ ดูตรงไหน ตอนที่ชูชกมาขอชาลีรู้อยู่แล้วว่าพ่อนี้ ใครมาขออะไรให้หมดไม่ปฏิเสธ แล้วชาลิก็ชวนกัณหาหนีลงไปในสระโบกขรณี ปกติแล้วคนที่กลัวแล้วไม่เชื่อพ่อแม่ไม่เคารพพ่อแม่ให้เรียกให้ไปหาเรียกให้ตายก็ไม่มา แต่ชาลีกัณหา... พ่อพ่อเรียกขึ้นมา ก็ขึ้นมาเพราะเคารพพ่อ แต่ปัจจุบันนี้หายากเด็กก้าวร้าว เยอะ แล้วชาลิกับกัณหาเป็นเด็กฉลาดแต่ฉลาดยังงี้ก็สู้คนโตไม่ได้หรอก ชาลีฉลาดแทนที่จะเดินหน้าไปลงในสระ แต่กลับถอนหลังลงๆ คิดว่าถ้าหากพ่อมานั่นมีแต่รอยเท้าขึ้นจากสระไม่มีรอยลงก็แปลว่าในสระไม่มีอะไร ความฉลาดแต่ขาดเฉลียว เหมือนกับเงรเหมือนกับเด็กนักเรียนเหมือนกับคนที่อยู่ในวัด คิดว่าสมภารไม่รู้หรอก เวลาทำอะไรแล้วท่านไม่รู้ เช่น วัดไม่ให้สูบบุหรี่ ก็แอบไปสูบบุหรี่ในห้องน้ำ เพราะคิดว่าคนโตไม่รู้ กัณหาชาลิก็เหมือนกันคิดว่าพ่อไม่รู้

^{๑๔} สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียต กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

บางเรื่องผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม รู้อยู่ว่าผู้ใต้ปกครองทำผิดแต่ก็นิ่งไม่ได้พูดว่าอะไร แต่ถ้าคิดจะว่า เพราะเกินไปก็ไหวเหมือนกัน นี่ชาลิกัณหาคิดว่าตัวเองฉลาดกว่าพ่อ กัณท์กุมารเน้นเกี่ยวกับ คุณธรรมความเคารพพ่อแม่ไม่เถียงพ่อแม่ แต่มีอยู่ตอนหนึ่งที่ผิดเพี้ยนไปนิดหนึ่งเพราะโทสะ เป็นเหตุ คือที่พระเวสสันดรยกกัณหาชาลีให้ชุกไปแล้ว พระเวสสันดรถามว่ามีอะไรสิ่งเสียถึง แม่ไหม ชาลิสบอกว่าให้แม่ตามไปด้วย ส่วนกัณหาแก้วร่ำวบอกว่าต่อไปอย่าได้เกิดมาเป็นพ่อเป็น ลูกกันอีกเลย พ่ออะไรใจร้าย ตอนแรกก็ดีแต่ตอนหลังเสียด้วยจิตที่เป็นโทสะ”^{๑๕}

ในทัศนะว่าด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวกับเนื้อหายังสะท้อนได้ว่าการให้ทานนั้น สำคัญระหว่างผู้ ให้กับผู้รับ ผู้ให้กับผู้รับอาจถูกมองในแง่ใดแง่หนึ่ง แต่เฉพาะกับเรื่องเวสสันดร กัณท์กุมารนั้น ถือว่า เป็นการทำความดีและให้ข้อคิดที่สำคัญ ดังทัศนะว่า

เรื่องทานแต่ถ้ามองมุมอีกมุมหนึ่งถ้าไม่มีชุกแล้วพระโพธิสัตว์จะทำทานสำเร็จได้อย่างไร ก็ ต้องมีคนอย่างชุกมาขอในสิ่งที่คนอื่นเขาไม่ขอมาขอลูก คนอื่นใครเขาจะมาขอลูก มันเลี้ยงยาก จะตาย แต่ทานจะสำเร็จได้เพราะมีผู้ให้กับผู้รับ ก็ต้องบอกว่าเขาเป็นแต่ปฏิบัติยาก อย่างที่เราไม่ ยอยากให้แต่ก็ต้องตั้งใจให้แต่ถ้าคนดีๆมาขอพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ก็ให้ได้แต่นี้จะมาเอาไป เป็นคนรับใช้ นี่จึงเป็นการพิสูจน์ว่ามีความเสียสละพอหรือป่าวถ้าเขาเป็นคนดีมีประวัติสถานะ ครอบครัวยุติเราก็อาจจะสงสารลูกน้อยลงในระดับหนึ่งถ้าให้คนแบบนี้ไม่มีหัวนอนปลายเท้ายัง ให้ได้ยากเพราะฉะนั้นต้องขอบคุณชุกที่สร้างสถานการณ์ทั้งสถานะครอบครัวเขา ทั้งนี้สย ส่วนตัวเขา อะไรต่างๆในตัวเขาทำให้พิสูจน์การเสียสละของพระโพธิสัตว์คือทำให้บารมีของโพธิ สัตว์สำเร็จแม้แต่เด็กสองคนนั้น แม้ธรรมชาติของลูกกับพ่อแม่ว่าจะยังงี้ก็ตามมันก็ต้องมีความ ผูกพันกันอยู่เสมอ แรกๆเด็กไม่ค่อยอยากไปสังเกตว่าเขาต้องไปซ่อนตัวในสระน้ำใช้ไหมการที่ไป ซ่อนแล้วก็ร้องไห้งอแงว่าเด็กไม่อยากไปหรอก พอได้ยินสิ่งที่ท่านพูดว่าได้ช่วยให้พ่อบำเพ็ญเพียร เพราะฉะนั้นลูกได้ยินคำนี้ก็เลยขึ้นมาจากสระแสดงว่าแม้ลูกจะมีความผูกพันทางสายเลือดกับ พ่อ แต่เมื่อได้ฟังวัตถุประสงค์เป้าหมายของบิดาลูกก็ยินดีที่จะสร้างส่งเสริมเอาตัวเองเข้าไปมี ส่วนร่วมในการบำเพ็ญบารมีของพ่อเขาเรียกว่าช่วยให้พ่อบรรลุเป้าหมายที่พ่อได้ตั้งใจไว้ เพราะฉะนั้นเด็กสองคนเนี่ยการที่ไปอยู่กับชุกเนี่ยไปด้วยความตั้งใจของเขาไหม ถ้าฟังเหตุผล อันนี้เขาขึ้นมาจากสระเองแสดงว่าเขาก็เต็มใจสนับสนุน พ่อคือพระเวสสันดรไม่ได้ละเมิดสิทธิ มนุษยชนเหมือนที่พวกนักสิทธิมนุษยชนเขากล่าวกัน”^{๑๖}

๓.๒.๒ หลักขันติคือความอดทน

หลักขันติ คือความอดทน เป็นหลักที่ทำให้ก่อเกิดคุณูปการหลายอย่าง และแสดงให้เห็น ถึงการใช้ปัญญา ความรู้จักพิจารณาหาเหตุผล และอุเบกขา ความวางเฉยต่อการกระทำไม่ดีของชุก แล้วตั้งในเป็นกลาง อันเป็นหลักธรรมเด่นประจำกัณท์กุมารและหลักธรรมอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็น ในกัณท์นี้ คือ ขันติ ปัญญา และอุเบกขา ที่เรียกว่าขันติบารมี ปัญญาบารมี อุเบกขาบารมี คือยังงี้ ก็

^{๑๕} สัมภาษณ์พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุदारาม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

คือ พระเวสสันดรเมื่อเห็นชูชกตีพระกุมารต่อหน้า ก็อดทนได้ พอเข้าไปในอาศรม เมื่อได้ยินพระโอรส ธิดาตัดพ้อ เพราะถูกชูชกตี ก็ใช้ปัญญาพิจารณาว่า ตัวสองกุมารเราก็ก็นำเข้าไปแล้ว เป็นเรื่องของนาย กับบ่าวเขา ไม่ควรจะโกรธหรือคิดไม่ดีกับชูชก จึงระงับทุกขโศกได้ นี่ใช้ปัญญาบารมี เมื่อพิจารณาได้ ก็ทรงนั่งนิ่ง วางใจเป็นกลาง นี่เป็นอุเบกขาบารมี เห็นไหม นี่คือคุณธรรมหรือหลักธรรมในกัณฑ์นี้^{๑๗}

จากทัศนะข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า หลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์ กุมาร เน้นในเรื่องของทานบารมี ที่พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญคือบริจาคปิยบุตรทาน แต่น่าสังเกตว่า การที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมีนั้น ต้องอาศัยบารมีอื่นๆ เป็นเครื่องประกอบด้วย เช่น ทรง อาศัยขันติบารมี คือความอดทน อุเบกขาบารมีคือความวางเฉย เป็นกลาง และปัญญาบารมี ใช้พระ ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองแยกแยะ ไม่ทรงใช้อารมณ์เป็นเครื่องมือตัดสินใจ

๓.๓ ทัศนะต่อด้านคุณค่าของมหาชาติเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนั้นประกอบด้วยคุณค่า คือ สิ่งที่มีประโยชน์ที่เป็น มรดกทางภูมิปัญญาที่แฝงไปด้วยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย ให้เป็นสังคมที่มีความโอบอ้อมอารี มีเมตตาริใจต่อกัน เป็นสังคมแห่งการให้ ทำให้สังคมไทยพัฒนาจาก สังคมธรรมดาสู่สังคมที่มีอารยธรรมขั้นสูงสุด เป็นชนชาติที่มีลักษณะเด่นเฉพาะ ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก มหาชาติเวสสันดรชาดกนั่นเอง แต่คุณค่าเหล่านี้ ซ่อนอยู่ในเนื้อหาของแต่ละกัณฑ์ โดยเฉพาะกัณฑ์กุมารที่มี เนื้อหาเด่นที่สุด เป็นกัณฑ์ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญปิยบุตรทาน คือ บริจาคพระโอรสพระธิดาเป็นฐาน เพื่อให้อำนาจเป็นพระพุทธเจ้า มีหลักธรรมหลากหลาย ผู้วิจัยจึงจะทำการสัมภาษณ์ขอความเห็นจาก ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความชำนาญในการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร และนักวิชาการที่ เข้าใจในเนื้อหาของกัณฑ์กุมารเป็นอย่างดี เพื่อประกอบการวิจัย จำนวน ๘ รูป/คน โดยได้ข้อสรุปด้าน คุณค่าดังนี้

๓.๓.๑ คุณค่าด้านสังคม

คุณค่าด้านสังคมนั้น สะท้อนมาจากการทำหน้าที่ทางครอบครัว การทำหน้าที่ที่มีภรรยา การทำหน้าที่ระหว่างบุตรธิดากับบิดามารดา รวมถึงการรักษาตักภา เช่นทัศนะว่า

ถ้าจะพูดคุณค่าแล้วเหลือหลายอย่างมากโดยเฉพาะหน้าที่ต่างๆหน้าที่ของแม่ที่ถูกเป็นไฉน หน้าที่สามีที่ดีเป็นอย่างไรหน้าที่ของลูกที่ดีเป็นอย่างไร มีอยู่ตรงนี้การรักษาภักดีการะเบียบ แบบแผนวินัยที่ได้ตั้งเอาไว้ ตอนที่พระเวสสันดรไปบำเพ็ญพรตในเขาศรีรังเกตได้ตั้งกติกากับ พระมัทรีว่า มีดคำอย่ามาคุมาสนทนากันนะ เราเป็นพระเป็นสมณะ ถึงคนไม่เห็นแต่เทวดาเขา ก็เห็น ผิดก็ผิดเพียงแต่ว่าสายตามนุษย์แต่เทวดาเขาเห็นว่าเราบริสุทธิ์ แต่ทางที่ดีแล้วอย่ามา สนทนา ยามมีดคำไม่ต้องมาพบกัน นี่คือการรักษาวินัยหรือรักษาศีลอย่างเคร่งครัด นี่มหาชาติ เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารมีคุณค่า คือพระเวสสันดรมีคุณค่าเป็นตัวอย่างในการรักษาภักดี

^{๑๗} สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรณาราม ราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ปฏิบัติทางพระวินัย ส่วนพระมัทรีก็เช่นกันนี้มีคุณค่าสอนคนให้มีระเบียบวินัยและให้เคร่งครัดต่อพระวินัย”^{๑๘}

จากตัวละคร สะท้อนเรื่องการรู้จักหน้าที่ของแต่ละบุคคล เช่นหน้าที่ของบิดาที่ดี หน้าที่ของมารดาที่ดี หน้าที่ของลูกที่ดี การรักษาคำพูด ถือสัจจะ ตลอดจนการรู้จักรักษากฎกติการะเบียบวินัย รู้จักละอายต่อบาป แม้จะไม่มีคนเห็น แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์คือเทวดาทั้งหลายเห็นสอนให้รู้จักความละอายต่อการกระทำที่ไม่ดีนั่นเองและสะท้อนถึงจริยธรรมทางสังคมได้เป็นอย่างดี เช่น ทศนะที่ว่า

กัณฑ์กุมารมีคุณค่าด้านจริยธรรมทางสังคมถามว่าคุณค่ากับใคร ? กับพระโพธิสัตว์แน่นอนนี่ก็เป็นบารมีอันหนึ่งที่ทำให้ท่านได้บำเพ็ญบารมีแล้วได้บรรลุเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ถ้าไม่มีเหตุการณ์ตรงนี้เกิดขึ้นท่านไม่ได้บำเพ็ญทาน การตรัสรู้ของท่านก็ไม่สำเร็จส่วนคุณค่าต่อเด็กสองคนคือได้ช่วยได้เอาชีวิตตัวเองเข้าไปแลกเพื่อให้พระเวสสันดรสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตัวสองกุมาร เมื่อมาเกิดในชาตินี้ ก็คือพระราहुล และพระนางอุบลวรรณา ไซ้ไหม ? ท่านทั้งสองก็ได้บรรลุธรรมเหมือนกัน สาเหตุหนึ่งก็มาจากยอมเป็นทานให้พระเวสสันดรบำเพ็ญนั่นเองชุกก็เหมือนกันแม้เขาจะเป็นคนยากจนขอทานแต่เขาก็เป็นตัวละครสำคัญในเรื่องคนอื่นอาจจะมองเขาในแง่ร้ายแต่ถ้าไม่มีเหตุการณ์ตรงนี้บารมีของพระเวสสันดรก็สำเร็จไปไม่ได้เขาเรียกว่ามารไม่มีบารมีไม่เกิดมารอันนี้ก็คือชุกกบารมีก็คือทาน บารมีก็ไม่เกิดคุณค่าในสังคมปัจจุบันมันมีอยู่แล้วการที่คนไทยเป็นคนมีน้ำใจมีนิสัยชอบให้ทานชอบบริจาคทานทำบุญเพราะว่าคนไทยได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งจากเรื่องพระเวสสันดรชาดกเพราะคนไทยเชื่อว่าการให้ทานคือการสร้างบารมีเหมือนกับพระโพธิสัตว์เพราะฉะนั้นสังคมไทยเป็นสังคมของการให้ทานเป็นสังคมแห่งการมีน้ำใจชอบช่วยเหลือทำไม ? คนไทยชอบช่วยเหลือชอบแบ่งปันชอบให้ทานก็คือมาจากคำสอนในพุทธศาสนาเรื่องทานบารมีแต่ก่อนนี้เขาชอบฟังเทศน์มหาชาติชาดก”^{๑๙}

อีกตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งสะท้อนได้ว่าเนื้อหาเรื่องเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร เป็นการตีความในลักษณะการเอื้อประโยชน์แก่สังคมวงกว้าง การไม่เห็นแก่ตัว ดังทศนะว่า “คุณค่าของกัณฑ์กุมารกรณีพระเวสสันดรโพธิสัตว์ได้มอบบุตรให้เป็นทาน สิ่งที่สามัญชนทำได้ยาก แต่พระเวสสันดรทรงทำด้วยหวังประโยชน์แก่มนุษยชาติ นั่นก็คือหวังพระโพธิญาณ ความเสียสละ จึงเป็นคุณค่าสำคัญในกัณฑ์กุมาร”^{๒๐}

จากทศนะข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า คุณค่าของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร อยู่ที่การเสียสละซึ่งคนทั่วไปทำได้ยาก แต่พระเวสสันดรทรงกระทำได้ ด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่มนุษยชาตินั่นเอง คือมุ่งประโยชน์เพื่อโพธิญาณ

^{๑๘} สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหาร, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุदारาม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ รศ.ดร. สมิตีพล เนตรนิมิตร, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

๓.๓.๒ คุณค่าด้านคุณธรรม

ตัวละครที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ได้สะท้อนคุณค่าเชิงศีลธรรมคุณธรรม
จำนวนมากอาทิ ความกตัญญูกตเวที ดังที่เห็นว่า

พระเทศน์วัดอุปประสงค์แต่ละอย่างก็ไม่เหมือนกันด้วยค่านิยมเช่นชาลิกันหาเด็กเนี้ย เขาก็
สอนเรื่องความกตัญญู ความกตัญญู คนไทยนั้นก็สอนต่อกันมาเป็นรุ่นๆอย่างเช่นครูบา
อาจารย์ก็สอนให้เรารู้จักกตัญญูส่วนกันหาชาลิ ก็กตัญญูเรื่องเดียวคือกตัญญูพ่อแม่เพราะว่าฟัง
คำแม่สั่งก็เชื่อคือไม่มาก็ได้หมายถึงจะไม่ไปกับชูชกก็ได้และยังรักษาความดีของพ่อนี้เป็นค่านิยม
ของตัวกันหาชาลิ ที่มีคุณค่าก็คือสอนให้เรารู้จักความกตัญญูต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณ”^{๒๑}

จากทัศนะข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าคุณค่าในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารที่
ชัดเจนที่สุดคือสอนเรื่องความกตัญญูกตเวที ซึ่งซึมซับอยู่ในสังคมไทย คือสอนให้มีความกตัญญูต่อ
บิดามารดาและผู้มีพระคุณ เหมือนพระชาลิกันหาที่มีความกตัญญูต่อพระราชบิดา และพระราช
มารดาหรือที่ทัศนะที่ว่า

คุณค่ามีหลายมุมมอง ที่สำคัญในเรื่องมหาชาติกันหา กัณฑ์กุมารนี้ สอนให้เด็กต้องเชื่อฟัง
ผู้ใหญ่ เด็กต้องว่านอนสอนง่ายไม่ดื้อรั้น และตั้งอยู่ในโอวาทของบิดามารดา คุณค่านี้พระผู้เทศน์
เมื่อนำมาสอนก็จะสอนให้เด็กๆเชื่อฟังในพ่อแม่ ให้รู้จักตระหนักในความสำคัญของพ่อแม่และ
รู้จักตอบแทนพระคุณ ซึ่งจะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่น่าอยู่ต่อไปในอนาคต เด็กก็ไม่ก้าวร้าว
เพราะเด็กคืออนาคตของชาติเรา”^{๒๒}

เป็นเครื่องสะท้อนได้ว่าการแสดงความเคารพต่อบิดา การตั้งอยู่ในโอวาทของบิดา และ
ความกตัญญูเป็นการปลูกฝังคุณค่าเชิงคุณธรรมที่สำคัญ ซึ่งพระเทศน์แต่ละรูปจะนำคุณค่าเหล่านี้มา
สองให้กับผู้ที่ฟังเทศน์ให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพพ่อแม่ และเชื่อฟังพ่อแม่ ให้มีความกตัญญูต่อ
พ่อแม่ ไม่ใช่เฉพาะพ่อแม่เท่านั้น แม้ผู้มีพระคุณก็ต้องมีเช่นกัน เป็นการช่วยกันขัดเกลาเด็กให้เป็นคน
ต่อของชาติอีกวิธีหนึ่งด้วย

๓.๓.๓ คุณค่าด้านวัฒนธรรม

จากเนื้อหา ได้สะท้อนถึงวัฒนธรรมการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ไม่ใช่ชีวิตอย่างหรูหรา
ฟุ่มเฟือย เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งอาจช่วยสื่อความคิด หรือการนำไปประยุกต์กับการใช้ชีวิตใน
ปัจจุบันได้ ดังที่เห็นว่า

คุณค่าในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร มีคุณค่าอยู่ตรงไหนตอบว่าอยู่ที่ตัวเรา มีคุณค่ากับ
ตัวเรา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับปัจจุบันได้ เช่น กฎีอาศรม อาศรมก็คือกฎของพระที่เอา
มาใช้ในยุคนี้ การสร้างวัด หรือสร้างสำนักสงฆ์ในปัจจุบันก็ถือเอาคติในเรื่องพระเวสสันดรมา

^{๒๑} สัมภาษณ์พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล) ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เป็นตัวอย่างในการสร้าง ไม่สร้างให้หุหุรา แต่สร้างแค่พอตัว พออยู่ส่วนคุณค่าในเรื่องพระเวสสันดรอีกเรื่องคือ ตอนที่ท่านได้ตีค่าราคาสองกุมาร อันนี้เป็นความฉลาดของพระเวสสันดร หากไม่ตีราคาซุกอาจเอาไปทำอะไรที่ไม่ดีได้ นี่พระเวสสันดรได้ตีราคาของชาลีถึง ๑,๐๐๐ ทองคำแท่ง ส่วนค่าตัวของกัณหา ดีไวกสูงกว่าชาลีเสียอีก เพราะเป็นผู้หญิง โดยตีราคาทุกสิ่งทุกอย่างละ ๑๐๐ มีทอง ๑๐๐ แท่ง ม้า ๑๐๐ ตัว เป็นต้น นี่เป็นความปรีชาของพระเวสสันดร ความจริง ไม่ว่าของอะไรสักอย่างถ้าไม่ตีค่าตีราคาไว้เราก็จะไม่เห็นค่าก่อนจะให้อะไรกับคนต้องดูว่าคนนั้นเห็นคุณค่าของนั่นจริงๆ ในกัณฑ์กุมารนี้ มีเรื่องให้เราได้คิดมีคุณค่าอย่างมีสาระ”^{๒๓}

จากทัศนะข้างต้น แสดงให้เห็นว่าคุณค่าเชิงวัฒนธรรมด้านการดำรงชีวิต การประยุกต์เพื่อการเป็นอยู่อย่างมัยยัสส ใช้รูปแบบการดำเนินชีวิตในป่า ที่พักหรืออาศรม ได้ถูกนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน ด้านคุณธรรม คือ ปัญญา ก่อนจะทำอะไร จะต้องคิดให้รอบขอบ วิธีของพระเวสสันดรที่คิดอุปายปกป้องสองกุมารก็คือการตีราคา อันเป็นคุณค่าให้ซึมซับมาจนถึงทุกวันนี้

๓.๔ ทัศนะต่อการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกนั้น จัดเป็นงานใหญ่ประจำปีของทุกภาคในสังคมไทย โดยเฉพาะการเทศน์มหาชาติแบบทำนองสรภัญญะ ที่เรียกว่า ทำนองหลวง และการจัดเทศน์ก็มักจัดติดต่อกันตั้งแต่กัณฑ์แรกจนกัณฑ์สุดท้าย รวม ๑๓ กัณฑ์ จึงจะถือว่าพิธีการจัดเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกจบบริบูรณ์ มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จัดเป็นกัณฑ์ที่ ๘ มีเนื้อหาค่อนข้างมาก และเนื้อหาล้วนใหญ่จะเศร้าโศก ซึ่งพระผู้เทศน์จะต้องอาศัยพลังกำลังมาก ปัจจุบันการเทศน์มหาชาติถูกตัดเนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญออกไปมาก เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ถูกตัดทอนด้วยการกำหนดเวลา เป็นต้น ทำให้ผู้ฟังนั้นมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ผู้ฟังบางท่านถึงกับตำหนิพระเวสสันดรว่า เป็นคนใจร้ายที่บริจาคลูกเลยทีเดียวนะ การช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่จะทำให้ผู้ฟังนั้นมีความเข้าใจถึงการบำเพ็ญบุญบุตรหลานของพระเวสสันดร และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้นผู้วิจัย จึงทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งที่เป็นฆราวาสและบรรพชิตที่มีความรู้ความสามารถถึงแนวคิดในการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน ๗ รูป/คน เพื่อประกอบการวิจัย โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นการเสริมสร้างไว้ ๓ ประเด็น ได้แก่ ๑) การเสริมสร้างเชิงเนื้อหาเพื่อการศึกษา ๒) การเสริมสร้างเชิงคุณธรรมจริยธรรม และ ๓) การเสริมสร้างเชิงพัฒนาบุคลากร ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ การเสริมสร้างเชิงเนื้อหาเพื่อการศึกษา

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณค่า จะพบว่าเนื้อหาต่างๆ สามารถนำไปสู่การเสริมสร้างด้านการศึกษา โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาเช่น ทัศนะที่ว่า

การส่งเสริมนี้ช่วยกันหาแก่นแท้ของกัณฑ์กุมารให้ดีแล้วช่วยกันเรียนช่วยกันศึกษาและช่วยกันจัดๆ สถานที่เทศน์ให้เป็นประเพณีเหมือนครั้งเก่าโบราณ หากว่าทุกวัดหรือทุกสถาบันต่างๆ เห็นความสำคัญที่จะอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีการเทศน์มหาชาติแล้ว มี

^{๒๓} สัมภาษณ์พระปลัดวิทย์ วิสุทธาจาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

วิธีการส่งเสริมด้วยการจัดเทศนาทุกๆปีหรือจะทุกระยะแล้วแต่โอกาสอันเหมาะสมควร จึงจะชื่อว่าช่วยกันส่งเสริม เมื่อเราช่วยกันแบบนี้ คนฟัง ก็สามารถที่จะเอาเรื่องกัณฑ์กุมารที่พระได้เทศน์ให้ฟังนั้นไปใช้ในชีวิตได้เช่นคนเรานั้นจะต้องมีขันติ ยับยั้งโทสะที่เกิดขึ้นให้ได้ รถต้องมีเบรคไม่มีเบรคก็อันตรายทั้งผู้ขับผู้เป็นเจ้าของและคนรอบข้าง เพราะฉะนั้นต้องหยุดอารมณ์และสะกดอารมณ์ให้ได้ ขันติและโสรจจะเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเรางาม เหมือนที่โบราณเขาพูดว่า ไก่งามเพราะขนคนงามเพราะแต่ง คนเราจะงามได้เพราะมีขันติและโสรจจะเพราะฉะนั้น กัณฑ์กุมารนี้ เราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้เลย^{๒๔}

นอกจากนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน หรือผู้บริหารสถานศึกษา ควรคำนึงถึงการนำความรู้ คติธรรมต่างๆ ที่ได้จากเนื้อหาดังกล่าวไปปลูกฝัง บ่มเพาะในเด็กและเยาวชนมากขึ้น ดังที่คณะว่า

กัณฑ์กุมารควรส่งเสริมในเรื่องข้อคิดเล็กๆ เด็กวันนี้เป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า ที่นี้ก็ต้องดูแลเอาใจใส่ลูก อย่าไปให้ลูกต้องพึ่งพาตนเองตลอดอย่าให้เขาตัดสินใจเองเพียงลำพังตลอด เพราะถ้าเด็กดำเนินชีวิตด้วยตัวเองเช่นนี้ก็ไร้ที่ปรึกษาไร้ผู้ประคับประครองหรือขาดการขัดเกลาจากผู้ใหญ่ เมื่อปล่อยโตไปก็จะเป็นคนที่กระด้าง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมเมื่อเติบโต พระเวสสันดรเป็นตัวอย่างที่ดีในการเลี้ยงลูก อบรมลูก ขालีกัณหา ก็เป็นลูกที่ดีที่เชื่อฟังพ่อ หากขालี และกัณหาไม่เชื่อฟังพ่อตอนนั้น พระเวสสันดรพร้อมทั้งพระมัทรี แม้แต่ขาลีกัณหา ก็ต้องอยู่ป่าไปจนตาย ไม่ได้กลับมาพระนครแน่นอน พระเวสสันดรก็จะไม่ได้บำเพ็ญบิณฑบาต และภริยาทาน และก็จะไม่มีโอกาสสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เด็กที่ดีหรือลูกที่ดีในทางพระพุทธศาสนา จึงมีข้อหนึ่งว่า ตั้งตนอยู่ในโอวาทของพ่อแม่หากนำมาประยุกต์ใช้กับหลักธรรมในการดำเนินชีวิตในเรื่องการเป็นผู้ให้และผู้รับ คือผู้ให้ของเรื่องนี้ ไม่ใช่สักแต่จะให้ อย่างพระเวสสันดรก่อนให้จะชำระสะสางกัณหาขาลีให้ดีเสียก่อน ใช่ว่าดอกไม้มาร้อยเป็นสายสร้อยตกแต่งเรียกว่าให้อย่างประณีต สะท้อนให้เห็นความละเอียดอ่อนในการให้ คนไทยสามารถนำมาใช้กับการเป็นผู้ให้คือต้องละเอียด พิจารณาให้ดี เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในภายหลัง เอามาใช้ได้แม้ในสังคมปัจจุบัน”^{๒๕}

ผู้วิจัย จึงสรุปได้ว่าการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์กุมารนั้น สิ่งสำคัญคือต้องเน้นเรื่องการสอนเด็ก เพราะกัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ของเด็กโดยเฉพาะที่เรียกว่ากัณฑ์กุมาร เด็กต้องฟังกัณฑ์นี้เพื่อจะได้ปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้น ให้เด็กรู้จักหน้าที่ของตน เชื่อฟังพ่อแม่ พระผู้เทศน์จะต้องยกตัวอย่างเรื่องการเลี้ยงดูลูกโดยเอาพระเวสสันดร พระมัทรีเป็นตัวอย่างให้พ่อแม่ฟัง และยกตัวอย่างขาลีกัณหาให้เด็กฟัง เขาก็จะเข้าใจและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

^{๒๔} สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหาร, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์พระครูโมลีธรรมาร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๓.๔.๒ การเสริมสร้างเชิงคุณธรรมจริยธรรม

จากเนื้อหา พบว่ามีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการเสริมสร้างระบบคุณธรรมจริยธรรมการดำเนินชีวิตในระดับ ทั้งในระดับครอบครัว ระดับสังคมเช่นที่คณะว่า

การส่งเสริมมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนี้ ถ้าจะให้ได้ผลจริง ตามเป้าหมายในเนื้อหา เราต้องนำออกมาใช้ให้เป็นรูปธรรม จึงจะชื่อว่าส่งเสริม หากฟังกันอย่างเดียว เอาบุญเฉพาะ ฟังเท่านั้น มหาชาติเวสสันดร ก็มีประโยชน์น้อย ถ้าจะนำมาประยุกต์ใช้ ก็สามารถนำมาใช้แก่ ส่วนตัวในตัวเองได้อย่างเช่นเรื่องการให้ทานเหตุการณ์ตรงนี้สอนไว้ว่าการให้ทานไม่ใช่ว่าสัก แต่ทำให้แต่เป็นการให้อย่างมีเป้าหมายว่าให้เพื่ออะไรแล้วการให้ของท่านต้องไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนด้วย ถ้าพูดแบบผลิผลาม เด็กสองคนเดือดร้อนจริงๆแต่เขาก็สมัครใจแล้วพระนางมัทรี นางก็ยินยอมสนับสนุนสามีในการให้ทาน เมื่อไม่ทำคนอื่นเดือดร้อนก็ให้ในสิ่งที่คนเขารักได้ ฉะนั้นในการให้ทานนี้ ถ้าเราเอามาใช้ในชีวิตประจำวัน เราทำทานไม่ใช่สักแต่ทำ เราทำเพื่อ พัฒนาอะไร อย่างพระโพธิสัตว์ท่านให้เพื่อมีเป้าหมายของท่าน เราก็ต้องทำทานให้มีเป้าหมาย เช่นให้แล้วเป็นส่วนช่วยสังคม แต่ถ้าให้ไปแล้วสังคมไม่ดีขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องให้ ให้แล้วเกิดโทษต่อ สังคม เช่น มันเอาของที่เรานำไปทำให้คนอื่นเดือดร้อน”^{๒๖}

การเสริมสร้างเชิงคุณธรรมจริยธรรมนั้น เป็นสิ่งที่สังคมปัจจุบันควรคำนึง เพราะมีผลกระทบทั้งต่อระดับบุคคลและสังคมในวงกว้าง ตัวละครต่างๆ สะท้อนชีวิตในอุดมคติก็จริง แต่มีลักษณะสะท้อนความเป็นจริงในชีวิตอยู่ ดังที่คณะว่า

กัณฑ์นี้จะส่งเสริมยังให้คนเข้าใจให้ดูในตัวบุคคลว่าเป็นใครอะไรยังไงเช่นพระนางมัทรี เป็นแม่ที่ดีไหมคนฟังแล้วจะได้เอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตส่งเสริมให้คนมีค่านิยมว่าแม่ที่ดีจะต้องทำ อย่างนี้ต้องทำหน้าที่แม่พ่อที่ดีต้องทำหน้าที่พ่อลูกที่ดีต้องทำหน้าที่ลูกที่ดี ส่งเสริมอย่างนี้คนที่มีความไม่สูงส่งดูในกัณฑ์กุมาร ชุชกไม่สูงส่งแต่รู้จักวางตัวว่าควรทำอะไรตั้งแต่เริ่มต้นมาชุก รู้จักประยุกต์ชีวิตตัวเองเหมือนกับคนมีการศึกษาระดับสูง ชุชกเจอใครควรจะทำอย่างไรควรทำ อย่างไร เช่น ตอนชุกเจอพราณเจตบุตรพวกนี้ต้องใช้สมาธิพอรานเจตบุตรทำท่าจะยิงชุก บอกหยุดก่อนอย่าเพิ่งทำขนาดนั้นเดี๋ยวจะเกิดเหตุตายกัน ๗ ชั่วโมง เราไม่ใช้คนธรรมดา เราเป็นทูตเอามาส่งเสริมไปได้ และชุกก็ไปเจอด่านที่สองชุกทำตัวแบบเนียนตามเคยเอามา ส่งเสริมประยุกต์ใช้ได้ชุกแกล้งเป็นคนที่ไม่รู้จักอะไรควร อะไรไม่ควรเช่นได้รับพระราชทานขาสีกัน หามาจะต้องทำอะไรก่อนเด็กสองคนนี้เป็นเด็กฉลาดพอชุก ได้ปั๊บกัณฑ์ไม่ยั้งเลยตีเพื่อข่มไว้ ก่อนโบราณเขาว่าตัดไม้ข่มนาม แต่ในกัณฑ์กุมารสำนวนนี้คือตีตาล้ำใจตีให้กลัวไว้ก่อน ฉะนั้น ในกัณฑ์นี้เอาไปส่งเสริมในชีวิตปัจจุบันได้ หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในเวสสันดร ชาดกกัณฑ์กุมารใช้ดำเนินชีวิตได้ เช่น การรักษาสัญญาที่มีให้กัน คู่ครองอยู่ด้วยกัน ต้องมีกฎ

^{๒๖} สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุธาราม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

กติกาก่อนการดำเนินชีวิตจึงจะราบรื่น เหมือนพระเวสสันดรกับพระนางมัทรี ที่มีสัญญาต่อกัน และมีกฎกติกาต่อกัน นี่เป็นเพียงย่อๆเท่านั้น”^{๒๗}

จากทัศนะเชิงคุณธรรมจริยธรรม พอสรุปได้ว่าการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนั้น จะต้องเข้าใจตัวละคร หรือบุคคลในเรื่องพระเวสสันดรชาดกให้ดี จึงจะสามารถนำเอาตัวอย่างมาแสดงให้ผู้ฟังเข้าใจได้ โดยเน้นการส่งเสริมให้คนฟังเข้าใจ เมื่อคนฟังเข้าใจ การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารก็จะเป็นที่นิยมเหมือนในครั้งโบราณ หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ก็ให้ดูตัวบุคคลเช่นกัน เช่น ชุชกเป็นคนฉลาด รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรควรพูด อะไรควรทำ ก่อนและควรทำทีหลัง และอีกประการหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้ นั่นก็คือ เรื่องของการอยู่ด้วยกัน จะต้องมีความรู้หรือกฎกติกา ที่จะต้องรักษาร่วมกัน รวมถึงการนำหลักธรรมเอามาใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เพียงแค่สักว่าฟังเทศน์เท่านั้น หยิบเอาหลักธรรม เช่นการให้ทานของพระเวสสันดรมาเป็นตัวอย่างในการให้สิ่งของแก่ผู้อื่น โดยต้องพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อนว่า การให้ของเรา นั้น จะไม่ทำให้อันอื่นเดือดร้อนและเป็นการช่วยผู้อื่น ช่วยสังคมได้ จึงควรให้ แต่ถ้าให้ไปเสียทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนก็ไม่ควรให้

๓.๓.๓ การเสริมสร้างเชิงพัฒนาบุคลากร

การเสริมสร้างเชิงพัฒนาบุคลากร พิจารณาจากวงนักเผยแผ่ซึ่งอาจต้องการกำลังคนในการเผยแผ่เพื่อให้มีประสิทธิภาพยังเห็นถึงช่องว่างบางประการที่ควรส่งเสริมเพิ่มขึ้น ดังทัศนะว่า

การส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนั้น จะต้องสร้างบุคลากร คือพระผู้เทศน์ให้มีความรู้ความสามารถ ไม่ใช่เพียงแค่พอเทศน์ได้เท่านั้น คณะสงฆ์จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เช่นจัดให้มีศูนย์อบรมโดยเฉพาะ หรือให้มีโครงการอบรมพระนักเทศน์ ซึ่งเป็นผู้เผยแผ่คำสอนโดยตรง ถ้าพระผู้เทศน์มีความเข้าใจเนื้อหาดีแล้ว ก็จะได้นำไปเทศน์ให้โยมฟัง และอธิบายให้เข้าใจด้วย คนที่มีความรู้ในเรื่องการเทศน์มหาชาติก็จะมึ่งงานทำ ความจริงปัจจุบันคนไม่เข้าใจการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดร โดยเฉพาะการบริจาคลูกเมีย หว่านผิดจริยธรรมบ้าง อันนี้ต้องให้พระผู้เทศน์ช่วยกันแก้ข่าว นี่คือการส่งเสริม และการนำมหาชาติมาประยุกต์ในการดำเนินชีวิตนั้น วิธีใช้ก็คือการช่วยเหลือกัน เช่นเจ็บไข้ได้ป่วยเราเอากาช่วยเหลือไปใช้ได้เช่นไปช่วยงานศพไปช่วยงานบวชเป็นน้ำใจที่เกิดจากการให้ปัน เป็นการนำมาประยุกต์ใช้ถ้าเราไม่แนใจใจที่ต้องรู้เรื่องราวต่างๆแล้ว การช่วยเหลือก็ทำไม่ได้เลยคนไทยเป็นคนทีเอาเรื่องทานมาประยุกต์ใช้มากที่สุดนี่คือการนำหลักธรรมในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารมาประยุกต์ใช้โดยไม่รู้ตัว”^{๒๘}

จากทัศนะข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร คณะสงฆ์จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกอบรม โดยจัดให้มีโครงการหรือศูนย์อบรมโดยเฉพาะ เพื่อให้พระภิกษุที่สนใจในเรื่องการเทศน์มหาชาตินั้น มีความรู้ความสามารถพอที่จะช่วยกันอธิบาย

^{๒๗} สัมภาษณ์พระปลัดวิทย์ วิสุทธาจาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล) ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เนื้อหาต่างๆ ในเรื่องเวสสันดร ซึ่งเป็นการแนะนำให้ประชาชนนำหลักธรรมเช่นการมีน้ำใจช่วยเหลือแบ่งกันมาใช้ในการดำเนินชีวิต อันจะซึมซับเข้าไปในจิตใจอย่างเป็นธรรมชาติ ทำให้คนไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะอิทธิพลของมหาชาติเวสสันดรนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การแสดงธรรมแบบเหล่านี้ก็นำเรื่องราวจากชาดกไปเผยแพร่กัน อาจปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและให้เหมาะสม ดังที่คณะว่า “เมื่อสังคมเปลี่ยนไป การเทศน์การสอนหลักธรรมควรประยุกต์ให้เหมาะสมตามยุคสมัย หลักการคงไว้ตามเดิม แต่วิธีการต้องปรับเปลี่ยน”^{๒๙}

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาทัศนะของพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ เป็นนักเทศนามหาชาติ และนักวิชาการที่เป็นผู้มีความรอบรู้ด้านมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ในด้านจุดมุ่งหมาย ด้านหลักธรรม ด้านคุณค่า และด้านการส่งเสริมในเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน ๗ รูป/คน โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวที่ใน ๔ ประเด็น ได้แก่ ๑) ด้านจุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ๒) ด้านหลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ๓) ด้านคุณค่าของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร และ ๔) ด้านการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร พบว่า

๑) ทัศนะต่อด้านจุดมุ่งหมายสามารถมองจุดหมายใน ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) จุดมุ่งหมายระดับโลกียะ ซึ่งสะท้อนจากเนื้อหา หลักการดำเนินชีวิตของตัวละครที่แวดล้อมพระเวสสันดร ซึ่งเป็นตัวเต็มเต็มทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ๒) จุดมุ่งหมายเชิงโลกุตระ ซึ่งสะท้อนจากหลักคิด วิธีปฏิบัติตามแนวของพระโพธิสัตว์โดยเฉพาะ

๒) ทัศนะต่อด้านหลักธรรมมีหลักธรรมที่สะท้อนจากตัวละครหลายหลัก อาทิ หลักกาลัญญุตญาณ ความเป็นผู้รู้จักกาล ขันติ ความอดทน โสรัจจะ ความเสถียร วิริยะ ความพากเพียร พยายาม กตัญญุตเวทิตาธรรม ความรู้จักบุญคุณแล้วตอบแทน และวิจยธรรม แต่อาจมีหลักธรรมโดดเด่นบางประการที่ควรตั้งข้อสังเกต เช่น หลักกตัญญุตเวทิตาธรรม ที่ผู้เป็นบุตรธิดา ที่แม้จะดื้อดึงหรือหาเล่ห์เพื่อให้เอาตัวรอด แต่ท้ายที่สุดได้ยั้งคิดและเป้าหมายของบิดาจึงแสดงหน้าที่โดยไม่ขัดข้อง ซึ่งเป็นวิสัยที่ปุณฺชนทั่วไปรับรู้ได้ เช่นเดียวกับการให้บุตร และภรรยาเป็นทานของพระเวสสันดร แต่ทั้งนี้ การบำเพ็ญทานของพระโพธิสัตว์ในเรื่องดังกล่าว เป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับ “บารมี” ที่เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยกันทั้งหมด ทั้งพระนางมัทรี พระกัณหา-ชาลี ต่างเต็มเต็มบารมีของพระโพธิสัตว์มุ่งสู่โพธิญาณในที่สุด

๓) ทัศนะต่อการเสริมสร้างจากการวิเคราะห์เนื้อหาและตัวละครประกอบเนื้อหา ผู้วิจัยได้สรุปว่าควรมีเสริมสร้างใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) การเสริมสร้างเชิงเนื้อหาเพื่อการศึกษา ๒) การเสริมสร้างเชิงคุณธรรมจริยธรรม และ ๓) การเสริมสร้างเชิงพัฒนาบุคลากร

^{๒๙} สัมภาษณ์ รศ.ดร. สมิตีพล เนตรนิมิตร, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง